

Brugskontekst og brugspraksis: Domesticering af produkter og teknologi i dagliglivet. Kususnotat B

Lindegaard, Hanne; Yoshinaka, Yutaka

Publication date:
2004

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link back to DTU Orbit](#)

Citation (APA):
Lindegaard, H., & Yoshinaka, Y. (2004). *Brugskontekst og brugspraksis: Domesticering af produkter og teknologi i dagliglivet. Kususnotat B*. Danmarks Tekniske Universitet (DTU).

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

design & innovation

Danmarks Tekniske Universitet

Kursusnotat B

Efterår 2004

— Brugskontekst og brugspraksis — Domesticering af produkter og teknologi i dagliglivet

af Hanne Lindegaard og Yutaka Yoshinaka
Institut for Produktion og Ledelse

Forord

Dette notat er skrevet i forbindelse med kurset 'Produkters brug og design' (2003/2004). Notatet introducerer til en måde at forstå og analysere brugerkontekst på, og til begrebet *domesticering*. Hermed menes de forskellige dimensioner, der gør sig gældende i den konkrete integration af et produkt i hverdagens praksis, f.eks. på en arbejdsplads, i det offentlige rum, eller i hjemmene. D.v.s., at den konkrete kontekst og praksis produkter eller teknologier indgår i, kommer i fokus for analysen. Hvad sker der med produkter og mennesker i de konkrete relationer?

Fra SCOT bevæger vi os fra meningstilordninger og meget tættere ind på stabilisering af brug gennem konkrete brugssituationer. M.a.o. selv i stabiliseret brugspraksisser kan vi (gen)finde varieret brugsmønstre og kontekst for brug. Vi spørger til, hvad der egentligt sker med de mere eller mindre *stabiliserede* produkter og teknologier, når de tages i brug? Bijker behandler ikke analytisk og begrebsmæssigt, hvordan produkter tages i brug i sin bog, og for at supplere, vil vi trække på andre områder relateret til teknologisociologien, nemlig kultur og forbrug. (Silverstone et al. 1991, Aune, 1996)

I SCOT lå fokus navnlig på teknologier og produkters sociale konstruktion med de aktører, der indgår i konstruktionsprocesserne. Når først lukning og stabilisering fandt sted, blev brugssituationer ikke nærmere problematiseret, med mindre, der var tale om genåbninger (af lukning) eller destabiliseringer. Stabilisering har dog ikke en entydig betydning for aktørers efterfølgende handlemuligheder. Det er denne variation i brugskontekst og brugspraksis (inden for en stabilisering) som domesticering sætter i fokus. Den tilgang, vi præsenterer her, beskæftiger sig med mere på de handlerum og processer, der er mulige *på trods af* stabiliseringer, og viser hvordan produkter og teknologier også har dynamik og liv i brugssammenhængen.

Udgangspunktet for sociotekniske analyser af teknologi i hverdagslivet er bl. a. en kritik af en forståelse af teknologier som genstande, der passivt tages i brug. I stedet fokuseres på den gensidige påvirkning mellem teknologien og brugeren. Det er både betydningsfuldt og nødvendigt i detaljer at studere de processer, hvor teknologierne defineres og bruges i praksis i dagligdagen. Der finder her en gensidig påvirkning sted, og hverdagens rutiner ændrer sig. (Godskesen 2002, Lie og Sørensen 1996)

Analysen af brugen af produkter og teknologier i forskellige kontekster er derfor lige så centrale for designprocesser, som analysen af, hvordan konstruktionen (lukning, stabilisering) har fundet sted.

Indledning

I Danmark i år 2003 har 97% af alle husstande et fjernsyn. På denne baggrund kan man godt sige, at teknologien har stabiliseret sig på en sådan måde, at et hjem uden TV er en sjældenhed. Det *tages for givet*, at folk har et TV (og det at ikke have, er en undtagelse). Fjernsynet indgår helt sikkert ikke på samme vis i hjemmet og i dagligdagen for alle. Alle danskere tillægger ikke et fjernsyn samme mening. Hvordan de forskellige familier eller personer - altså aktørerne - bruger fjernsynet, hvor meget TV de ser, hvilke programmer de vælger, om det er aktiv tv-kigning, eller det kører i baggrunden, hvor mange TV de har o.s.v., varierer. Den *fortolkningsmæssige fleksibilitet*, har vist os, at vi ikke tillægger produkter samme mening, og at de meninger vi tillægger, kan være bundet i forskellige praksis, som det kan være nyttigt at forstå. Så selv om vi kan observere, at mange familier omgiver sig med og køber 'ens' produkter, f.eks. bil, computer, eller TV, så varierer brugen, ligesom valget af model m.m.

For at kunne analysere sådanne problemstillinger, bevæger vi os nærmere et micro-niveau, hvor den kulturelle kontekst og den daglige praksis bliver central. Vi studerer stadigvæk processer, men nu ikke længere de processer, der er med til at konstruere og rekonstruere produkter, men derimod de specifikke processer, som er bestemmende for produktens ibrugtagning, og som er medbestemmende for brugerens tilegnelse af produkter i stabiliseret brug. Produktets ibrugtagning kan analyseres som proces, ved at fokusere på det dynamiske forløb, som fører til og præger brugsfasen. Der finder en gensidig tilpasning sted, mellem produktet og elementer fra den konkrete (eksisterende) brugerkontekst, som tilsammen er med til at skabe en ny kontekst med produktet, som en integreret del. Denne proces betegnes som produktets *domesticeringsforløb*.

Konteksten er ikke noget stationært, men dynamisk og variabel. Fokus er i stedet at observere de processer, der udspiller sig, når nye teknologier kommer ind i dagligdagen. Teknologier og produkter er indgangen til procesanalysen, da teknologier indgår i alle daglige aktiviteter og perspektivet er tillige brugerens sociale og kulturelle ressourcer.

Domensticeringsbegrebet

Begrebet *domesticering* er metaforisk hentet fra Zoologien, hvor det beskriver en 'tæmningsproces' af noget nyt og ukendt. Det oversættes med 'at gøre huslig', 'civilisere', 'at tæmme' og defineres bl.a som: *At gøre en vild art til et husdyr eller til en kulturplante.*¹

Domesticering kan ses som et micro-netværk mellem brugskontekst og den nye teknologi/produkt og betegner en proces, der går begge veje. Domesticeringsbegrebet er *'den proces, hvor teknologierne integreres og formes gennem brug i hverdagslivet'* (Godskesen 2002: 62) Begrebet indfanger både, at teknologierne eller produktet ændres, men også, at vi nødvendigvis ændrer os i vores omgang med teknologierne.

Som vi har været inde på hos Bijker, skal produkter give mening for aktørerne for at *virke*, og omvendt, for at give mening skal de virke - det er to sider af samme sag. Domesticeringstilgangens fokus på brugskonteksten, tillader os at udfolde og nuancere produkters brug noget mere, i dette spor. Brugskonteksten for et produkt, kan variere brugere imellem, i større eller mindre grad, selv i den situation, hvor en 'lukning' har fundet sted mhp. nogle af produktet fundamentale designaspekter. Produkters domesticering i den konkrete brug, beror på fire hovedaspekter, der normalt omtales som fire 'faser' i domesticeringens forløb. Det er her central at påpege, at dette forløb på ingen måde skal opfattes som 'lineær' i den forstand, at det har et klart og velafgrænset startpunkt og et tilsvarende slutpunkt – det gælder også for faserne, om hvor en fase slutter og den næste starter. Faserne kan derimod være delvis overlappende, og forløbet er dynamisk. Det er den enkeltes brugerenhed domesticeringsforløb (nation, virkesomhed, faggrupper, familie, enkelt individ mm.) og især forskelligheden, vi er interesseret i, i det det giver os inblik i brugsaspektet set i relation til design (at få fat på flertydighederne i produktet, og mellem brugskonteksterne).

Domesticeringsprocessens fire faser:

De fire faser er delvis overlappende:

A) Tilgængelighed (Appropriation): Denne fase henviser til situationen, hvor teknologien fysisk og mentalt er anskaffet og tilgængelig. Produkter skal gøres tilgængeligt, for at kunne tages i brug. Anskaffelse af produktet kan være én måde, men ikke nødvendigvis den eneste. Et eksempel er brug af offentlige PC'ere på f.eks. biblioteker. Her er PC'erne tilgængelige og bruges, men brugeren har ikke

¹ <http://da.wikipedia.org>

anskaffet dem. Det er heller ikke alle (biblioteks)brugere, der nødvendigvis brugere f.eks. disse PC'er. Tilegnelse indebærer en *aktiv* rolle af en (eller flere). I denne sammenhæng kan produktets tilgængelighed spille en afgørende rolle, som kan udfoldes på mange måder (f.eks. fysisk (transport, mm.), økonomisk (prisniveau, prioriteringer,) mentalt (kurser, reklamer, netværk m.m.). Hvordan får den kommende bruger overhovedet kendskab og indsigt i produktet, og som er udgangspunktet for at kunne få et konkret brugsforhold til produktet? Hvordan bliver det en del af en bevidst overvejelse om fremtidig brug? I studier af domesticering, er det igen vigtigt at fastholde fokus på handling som betydning. Hvad der gøres og hvordan det giver mening. Derfor starter 'brug' ikke med at produktet anskaffes, men hvad der fører *til* anskaffelsen, hvad brugeren må igennem og oplever både fysisk og mentalt.

b) Objektivisering (Objectification): I denne fase får teknologien rum, plads, tages i brug og vises frem. Når først produktet anskaffes og fremstår som konkret genstand, rummer den en del af den fysiske, symbolske og mentale verden, som brugeren er en del af. Tænkt på betegnelser som 'affald i bybilledet', 'broen over Ørsund' m.m., der alle både er fysiske og symbolsk på en og samme gang. *Hvor* produktet indgår (eller placeres) er tæt knyttet til de værdier, betydninger m.m., der tilknyttes den kontekst, som produktet indgår i, og har relevans for brug. Der udviser det en høj/lav prioritering i bevidstheden, hvor produktet eller genstanden placeres i fysisk såvel som overført betydning. Øresundsbron står hvor den står. Derudover kunne man sige, at den måske *ikke fremstår* i mediebilledet så meget og den bliver ikke brugt i det omfang nogle politikere havde troet og håbet. Pointen er, at disse ting hænger sammen, dvs. den kontekst, den bliver realiseret i, den placering, den får i den kollektive bevidsthed (bl.a. gennem medierne), og vores brug af broen, er stærkt sammenvævet. Det er ikke det ene, der nødvendigvis forårsager det andet i strengt forstand, men indvirker på hinanden alligevel. I objektivisering er det vigtigt at få øje på både nuværende status, men også en evt. historisk forskydning, da dette kan sige noget om produktets skiftende brugskontekst, og dermed vise, at brugen ikke er statisk. Objektivisering er noget, der forholder sig til den konkrete brugskontekst. Hvis vi vender tilbage til eksemplet med den offentlige PC på biblioteket, er denne PC noget andet end den, du har stående derhjemme, eller hvis du har en bærbar med mulighed for net-opkobling ude i byen etc.

c) Inkorporation (Incorporation): Man forener sig nu med teknologien og bruger den i de daglige rutiner. Denne fase omhandler, hvordan produktet indgår i brugerens konkrete brugsmønstre og samtidig er med til at omdanne dem. Den eksisterende brugerkontekst spiller her en stor rolle, idet brugeren har forenet sig med produktet, har haft en forestilling om, hvordan produktet var relevant for ham/hende (gennem objektivisering). Samtidig med, at produktet bruges (handling), er der associerede meninger (med arbejde eller fritid mm.) som brugen også omhandler. Gennem brugen og tillægelse af meninger, forandres indholdet i

Domesticering af produkter i dagliglivet

brugskonteksten og samtidig også, hvad produktet er og betyder i den aktuelle brugskontekst.

d) Konvertering (Conversion): I denne fase forvandles teknologien til en genstand, der bidrager til at definere 'brugerens relation til resten af verden' (Sørensen, 1991)

I denne fase gælder det, at den integration og praktiske brug, produktet får i den konkrete kontekst, er meningsgivende for brugskonteksten, samtidig med, at det er en integreret del af den identitet, som brugen er med til at skabe. F.eks. brug af mobiltelefon, SMS m.m. gør ens hverdag mere kommunikationsrig (under bestemte præmisser...), og er samtidig med til at få brugeren til at være 'en del af' et kommunikations-intensivt samfund/generation/gruppe, som oftest betegnes kollektivt. Det er med til at præge ens identitet internt og eksternt, en identitet, som både tillægges en (mening), men også understøttes og opretholdes via konkret brug (handling). Konvertering peger på denne domesticeringsfases aktualitet i forhold til de interne såvel som eksterne omgivelser og evt. problemstillinger knyttet til hver.

Domesticeringsprocessens facetter:

Domesticering skal favne både *den praktiske* dimension; d.v.s. udvikling af brugsmønstre, *den symbolske*; dvs. konstruktion af mening og forholdet mellem mening, identitet og livsstil, *den kognitive*; dvs. læringsdimensionen, altså at lære at bruge teknologien/eller produktet i forhold til sin egen konkrete kontekst og behov. Domesticeringsbegrebet kan derfor være et værktøj, der kan belyse *sammenvævnningen* af handling, mening og materialitet. Gennem domesticeringsforløbet 'usynliggøres' de enkelte faser og de dimensioner de indebærer – m.a.o. forløbet og resultatet kommer til at fremstå som 'det mest praktiske', 'det mest naturlige' (Aune 1998) Altså det *man tager for givet* og den måde man gør ting på.

I denne forståelse er produkter og teknologien ikke færdiglavede, ikke noget i sig selv, ikke isoleret, men afhængig af den sociotekniske kontekst og brugere. Relationer er centrale, det er et dynamisk perspektiv, hvor brug ikke anses som en passiv handling. Produktet skal tilpasses og integreres i forhold til andre brugsaspekter (det gælder også *andre* produkter, teknologier, institutioner, og dagligdagens rutiner mm.). Produkter kommer ikke til aktørerne med en fuld formet entydig mening, men mening formes tværtimod i interaktion med aktørernes værdier og kultur.

Studier af hverdagslivet kan indeholde en analyse af en *praktisk dimension*, d.v.s. den daglige organisering af opgaver, de daglige gøremål, men samtidig også en *meningsgivende dimension*, hvor holdninger, værdier, forståelser er centrale. Disse to

dimensioner er integrerede og påvirkninger går begge veje. (Godskesen, 2002)
Hverdagslivet har mange daglige gentagede handlinger :’Vi gør som vi plejer’,
Handlinger der gentages - mønstre, der kan aflæses – Selvfølgeligheder.

Nogle studier af domesticering

Aune, Margarethe. ‘The computer in everyday life: Patterns of domestication of a new technology.’ In *Making Technology Our Own? Domesticating technology into everyday life*, edited by M. Lie and K.H. Sørensen, 91-120. Oslo: Scandinavian University Press. (1996)

Lie, Merete, og Knut H. Sørensen (red.) *Making Technology Our Own? Domesticating technology into everyday life*. Oslo: Scandinavian University Press. (1996)

Godskesen, Mirjam. *Rutiner og brud i hverdagens transport* Ph.d. afhandling, IPL, DTU (2002)

Oudshoorn, Nelly, og Trevor Pinch. ‘How users and non-users matter.’ Introduktion til: *How Users Matter: The co-construction of users and technology*, red. af N. Oudshoorn og T. Pinch, 1-25. Cambridge, MA: MIT Press. (2003)

Silverstone, Roger, et al.: ‘Information and communication technologies and the moral economy of the household.’ I K.H Sørensen og A.J Berg (red.) *Technology and Everyday Life. Trajectories and Transformations*. Report No.5, Oslo. (1991)

Sørensen, Knut H. ‘Learning technology, constructing culture: Socio-technical change as social learning.’ STS Working Papers no. 18/96, Trondheim: Centre for Technology and Society, NTNU, 20 sider. (1996)

Sørensen, Knut H., og Robin Williams (red.) *Shaping Technology, Guiding Policy: Concepts, spaces and tools*. Cheltenham: Edward Elgar. (2002)

Yoshinaka, Yutaka. *The introduction and domestication of Laparoscopic Cholecystectomy in Denmark: An analysis of technological transition in surgical practice, from an Actor-Network perspective*. Eksamensprojekt. ITS, DTU. (1998)

Domesticering af produkter i dagliglivet